

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 330.341.1:6:[339.92](100)(045)

Козаченко Р.П.

*аспірант кафедри міжнародної економіки
Національного авіаційного університету*

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ В КОНТЕКСТІ ЕКЗОГЕННИХ ФАКТОРІВ КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН В УМОВАХ ТЕХНОГЛОБАЛІЗМУ

У статті розглянуто міжнародний трансфер технологій як екзогенний фактор у системі факторів, що забезпечують конкурентний розвиток країн. Прослідковано взаємозв'язок між зростанням динаміки міжнародного трансферу технологій, розвитком епохи техноглобалізму та зміною технологічних укладів. Визначено сутність понять «міжнародний трансфер технологій» та «міжнародний ринок технологій» і взаємозв'язок між ними. Виокремлено глобалізаційні чинники розвитку міжнародного ринку технологій на основі аналізу його тенденцій.

Ключові слова: міжнародний трансфер технологій, міжнародний ринок технологій, глобалізаційні чинники, техноглобалізм, технологічний уклад.

Козаченко Р.П. ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫЕ ФАКТОРЫ В КОНТЕКСТЕ ЭКЗОГЕННЫХ ФАКТОРОВ КОНКУРЕНТНОГО РАЗВИТИЯ СТРАН В УСЛОВИЯХ ТЕХНОГЛОБАЛИЗМА

В статье рассмотрен международный трансферт технологий как экзогенный фактор в системе факторов, обеспечивающих конкурентное развитие стран. Выявлена взаимосвязь между увеличением динамики международного трансферта технологий, развитием эпохи техноглобализма и изменением технологических укладов. Определена сущность понятий «международный трансферт технологий» и «международный рынок технологий» и взаимосвязь между ними. Выделены глобализационные факторы развития международного рынка технологий на основе анализа его тенденций.

Ключевые слова: международный трансферт технологий, международный рынок технологий, глобализационные факторы, техноглобализм, технологический уклад.

Kozachenko R.P. GLOBALIZATION FACTORS IN THE CONTEXT OF EXOGENOUS FACTORS OF COMPETITIVE COUNTRIES DEVELOPMENT IN THE ERA OF TECHNOLOGICAL GLOBALIZATION

The article studies international technology transfer as exogenous factor in system of competitive countries development factors. Interrelation among the growth dynamics of international technology transfer, the development and change of technological globalization era and the tenor of technology were explored. The essence of the concepts of "international technology transfer" and "international technology market" and the correlation between them were defined. Globalization factors of international technology market by analyzing its trends were determined.

Keywords: international technology transfer, international technology market, globalization factors, technological globalization, tenor of technology.

Постановка проблеми. Техноглобалізм вийшов на новий етап розвитку і поступово перетворюється на визначальну рису XXI століття. Техноглобалізм у загальному розумінні – це технологічна глобалізація як широке та всеосяжне поширення та проникнення технологій, у вузькому – збільшення обсягу та динаміки переміщень технологій та інновацій у світогосподарському просторі. У таких умовах країни постають перед новітніми викликами зовнішнього середовища, необхідністю збереження конкурентного лідерства та забезпечення стійкого конкурентного розвитку.

Техноглобалізм також зумовлює можливість долучитись країнам та економічним суб'єктам до світових інноваційно-технологічних надбань, вільно вийти на міжнародний ринок технологій та забезпечити конкурентний розвиток за рахунок використання інструменту міжнародного трансферу технологій. У той же час міжнародний ринок технологій динамічно змінюється та еволюціонує під дією глобалізаційних чинників.

Постійна динаміка притаманна як міжнародному ринку технологій, так і міжнародному трансферу технологій, зумовлює необхідність визначення чинників їхнього розвитку та поступальних змін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Комплексні дослідження глобалізації та техноглобалізму, зокрема глобалізаційних процесів та чинників, особливостей розвитку техноглобалізму здійснили Я. Шолте [1], Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот [7–8], О.І. Дацій, М.В. Гаман, Н.В. Дацій [9], Я.М. Столярчук [7; 10], Н.П. Мешко [11] та О.І. Олійнич [12]. Проблемам та питанням міжнародного трансферу технологій присвячені праці А.В. Величка [2], Р. Метьювса, Дж. Рассела [3], В.А. Омеляненка [4].

Однак, досі недостатньо дослідженими залишаються триєдність міжнародного трансферу технологій, техноглобалізму та зміни технологічних укладів, і глобалізаційні чинники розвитку міжнародного ринку технологій, зумовлені цією триєдністю.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз глобалізаційних чинників розвитку міжнародного ринку технологій в контексті факторів екзогенного розвитку країн, визначальним з яких є міжнародний трансфер технологій.

Відповідно до поставленої мети визначено ряд завдань:

- встановити місце міжнародного трансферу технологій в системі факторів конкурентного розвитку країн;
- виявити взаємозв'язок між зростанням динаміки міжнародного трансферу технологій, розвитком епохи техноглобалізму та зміною технологічних укладів;
- визначити залежність між поняттями «міжнародний трансфер технологій» та «міжнародний ринок технологій»;
- виокремити глобалізаційні чинники розвитку міжнародного ринку технологій.

Основні результати дослідження. У ХХІ столітті глобалізаційні процеси стали визначальними у еволюції світової цивілізації, формуючи новий тип взаємодії між економічними системами, націями та окремими індивідами та детермінуючи фундаментальні перетворення усіх сфер суспільного життя.

В умовах посилення глобалізації, основними сучасними проявами якої Я. Шолте [1] виокремив інтернаціоналізацію, лібералізацію, універсалізацію, модернізацію та детериторізацію, країни постають перед новими викликами та необхідністю постійного конкурентного розвитку, оскільки у динамічному зовнішньому середовищі досягнута конкурента переваги нації чи конкурентне лідерство швидко нівелюються.

У ХХІ столітті конкурентний розвиток країн зумовлюють ендегенні (внутрішні) та екзогенні (зовнішні) фактори (рис. 1).

Міжнародний трансфер технологій – екзогенний чинник, що дозволяє досягти конкурентного розвитку країн найшвидшими темпами. Цього можна досягти за рахунок імпорту цілісних технологій виробництва, реалізації проєктів «під ключ», що дозволяє у максимально короткий термін налагодити виробництво високотехнологічної продукції та її експорт; зміни технологічного укладу (ТУ) економіки, що зумовить зменшення собівартості виробництва та зростання конкурентоспроможності продукції на міжнародних ринках.

Міжнародний трансфер технологій супроводжується не тільки підвищенням рівня інноваційно-технологічного розвитку країни, але й низкою соціально-економічних ефектів, серед яких створення нових робочих місць, зростання ВВП та загального добробуту, покращення сальдо торговельного балансу.

Міжнародний трансфер технологій – процес трансграничної передачі/поширення прав власності на знання з організації діяльності, спрямованої на створення інноваційного продукту, який відбувається при активній взаємодії його суб'єктів на платній або безоплатній основі [2, с. 11].

Трансфер технологій не є новим явищем. У стародавні часи здійснювалася передача неявних знань у вигляді малюнків та через мову, передача досвіду полювання та землеробства [3, с. 17–18]. Тоді як динамічний розвиток міжнародного трансферу був зумовлений глобалізаційними чинниками ХХ століття (рис. 2).

Одним з проявів глобалізації є техноглобалізм, становлення якого як окремої тенденції пов'язують з науково-технологічною революцією 1950-х рр. Техноглобалізм – глобалізація науки і технологій, що знаходить прояв у зростаючій свободі, за якої результати розвитку науки і технологій перетинають національні кордони у формі наукових праць, товарів, ідей, кваліфікованих спеціалістів, а також технологічного, виробничого та маркетингового ноу-хау. Тобто міжнародний трансфер технологій є вираженням техноглобалізму, а зростання його динаміки на пряму пов'язано із прискоренням розгортання епохи техноглобалізму.

Ще одним проявом техноглобалізму є технологічні уклади виробництва (ТУ), що, за визначенням С.Ю. Глазьев, являють «конгломерат сполучених виробництв, об'єднаних у стійку цілісність, що самовідтворюється за допомогою технологічних ланцюгів, яка охоплює замкнутий відтворювальний цикл – від видобутку виробничих ресурсів та професійної підготовки кадрів до невиробничого споживан-

Рис. 1. Фактори конкурентного розвитку країн у ХХІ столітті

Джерело: розроблено автором

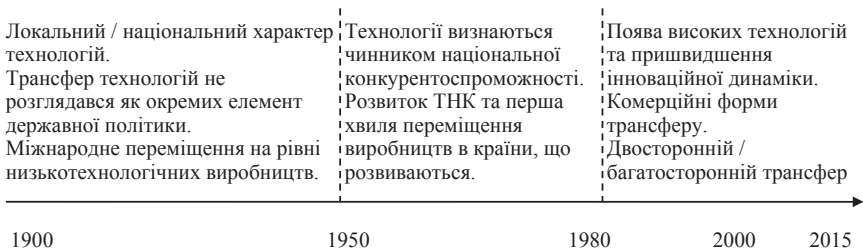

Рис. 2. Схема динамічного розвитку міжнародного трансферу технологій, зумовленого глобалізаційними чинниками ХХ століття

Джерело: розроблено автором за [4, с. 238]

<p>3ТУ</p> <p>Розвиток промисловості. Значна енерго- та матеріалосміність виробництва. Концентрація капіталу.</p> <p><i>Основні галузі:</i> важке машинобудування, електротехнічна промисловість на основі сталі та прокату.</p> <p>Техноглобалізм: Електротехнічна революція</p>	<p>4ТУ</p> <p>Розвиток енергетики на основі паливних ресурсів.</p> <p><i>Основні галузі:</i> хімічна, зв'язу, автомобіле-, літако- та машинобудування, виробництво споживчих товарів, будівництво аеропортів та автомагістралей.</p> <p>Техноглобалізм: I Науково-технологічна революція</p>	<p>5ТУ</p> <p><i>Основні галузі:</i> мікроелектроніка, інформатика, біотехнології, генна інженерія.</p> <p><i>Нові відкриття:</i> освоєння нових видів енергії, супутникового зв'язу, космічного простору.</p> <p>Техноглобалізм: II Науково-технологічна (інформаційна) революція</p>	<p>6ТУ</p> <p><i>Новий етап розвитку:</i> медицини та біотехнологій, нанотехнологій, матеріалознавства, оптоелектроніки, мікроелектроніки, молекулярної електроніки, інформаційних супермагістралей, систем управління персоналом.</p> <p>Техноглобалізм: III Науково-технологічна (кібернетична) революція</p>
---	--	--	---

Рис. 3. Взаємозв'язок зміни технологічних укладів виробництва та розгортання епохи техноглобалізму

Джерело: розроблено автором

ня [5, с. 207]». ТУ відображають рівень технологічних змін, що формуються у наслідок технологічних революцій (рис. 3).

Поступовий перехід від одного ТУ до іншого притаманний розвиненим країнам: переважання в економіці 5ТУ та флагманські позиції у формуванні 6ТУ. Тоді як країни, що розвиваються, серед них і Україна, відстаючи у інноваційному розвитку та залишаючись осторонь міжнародного трансферу технологій, використовують 3ТУ та 4ТУ. Найменш розвиненим країнам досі притаманні технології виробництва 1ТУ та 2ТУ.

Отже, техноглобалізм, міжнародний трансфер технологій та технологічні уклади складають триєдність, оскільки зумовлюють розвиток, динаміку та трансформацію один одного. Взаємозумовленість техноглобалізму, ТУ та трансферу технологій впливає із сутності міжнародного ринку технологій та тенденцій його розвитку.

Міжнародний ринок технологій – сукупність взаємозв'язків міжнародного рівня між економічними суб'єктами з приводу міжнародного трансферу технологій та інновацій; система, що забезпечує обмін технологіями та інноваціями у матеріальній та нематеріальній формі на основі попиту та пропозиції і формується у процесі міжнародного трансферу технологій та під дією глобалізаційних чинників.

На основі аналізу праць [6–12] було визначено характерні риси міжнародного ринку технологій у ХХІ столітті: міжнародний поділ праці у сфері науки та технологій, розміщення НДДКР підрозділів ТНК та реалізація міждержавних НДДКР програм з урахуванням його специфіки; основні сфери НДДКР розробок та міжнародного трансферу технологій – наноматеріали, біотехнології, комп'ютерні технології, медицина, освіта та соціологія; розвиток «екологічних» технологій; залучення до інноваційної діяльності є усі економічні суб'єкти, але широко затребуваними стали індивідуали-інноватори, інноваційні стартапи та спін-офи; високі технології та інновації – конкурента перевага ТНК; концентрація фінансових ресурсів ТНК та держав у сфері НДДКР; численні патентні та ліцензійні «війни» ТНК; реалізація спільних міжкорпоративних та міждержавних НДДКР проектів; високий рівень розвитку інноваційної інфраструктури (кластерів, технологічних парків, біз-

нес-інкубаторів, центрів трансферу технологій); перетворення вищої освіти на чинник впровадження інновацій; тісна інтеграція бізнес-структур та науково-освітніх установ у сфері НДДКР; великі обсяги ліцензування між закладами освіти та корпоративним сектором (найбільш актуально для США); зацікавленість держав у фінансуванні фундаментальних досліджень, орієнтованих на вирішення глобальних проблем людства; широкий розвиток програм державно-приватного партнерства; сучасні форми міжнародного трансферу технологій, НДДКР та організації багатонаціональних НДДКР проектів; орієнтація ТНК на побудову інноваційної компанії (проникнення інновацій у сферу виробництва, продажів, постачання, післяпродажного обслуговування, управ-

ління); формування «корпоративних університетів», що здійснюють дослідження для ТНК-засновниці.

На основі аналізу праць [6–12] також було виокремлено тенденції розвитку міжнародного ринку технологій у ХХІ столітті: визнання інновацій, технологій та інноваційної діяльності вирішальними у забезпеченні економічного зростання; посилення технологічного розриву між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються; зростання обсягу ринку та розширення його меж на все більшу кількість країн, які в умовах розвитку техноглобалізму долучаються до світових інноваційно-технологічних надбань; зростання інноваційної та трансферної активності ТНК; зростання рівня технологічності продукції ТНК; збільшення обсягу внутрішньокорпоративного трансферу технологій; переважання внутрішньокорпоративного трансферу ТНК над обсягом трансферу технологій за межі ТНК; зростання обсягу іноземних інвестицій в національні НДДКР та комерціалізацію технологій; посилення дифузії новітніх високих технологій в середньо- й низько технологічні сектори виробничої сфери; поширення технологій та інновацій з виробничої сфери у сферу менеджменту; орієнтація ТНК на розбудову глобальних інноваційних корпорацій сучасного типу; збільшення обсягу патентування; розвиток технологій міждисциплінарного характеру; уніфікація законодавства у сфері захисту інтелектуальної власності; формування ніші «відкритих» інновацій та інновацій з відкритим доступом, який здійснюється на безоплатній основі.

Аналіз вищеокреслених характерних рис та тенденцій розвитку міжнародного ринку технологій дозволяє виокремити чотири групи глобалізаційних чинників, що їх зумовлюють:

- інтерактивні (чинники взаємодії);
- інтеграційні;
- розподільчі (спеціалізації);
- еволюційні.

Інтерактивні глобалізаційні чинники: створення єдиної галузі інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ), формування системи глобального менеджменту, глобального інформаційного простору, глобальних мереж зв'язку.

Чинники інтеграції поділяються на кілька під категорій, залежно від рівня інтеграції: макрорівень – інтеграція економічного простору; мезорі-

вень – утворення нових високотехнологічних галузей та глобальних виробничих мереж, глобальних мереж дистрибуції інноваційної продукції, поширення сучасних високих технологій на низько- та середньотехнологічні сектори виробничої сфери; мікрорівень – інтернаціоналізація виробничої діяльності ТНК та посилення їх транснаціоналізації.

Розподільчі глобалізаційні чинники: подальша економічна глобалізація, міжнародна спеціалізація країн за галузями національної економіки та у сфері науки і технологій.

Еволюційні глобалізаційні чинники: інтернаціоналізація НДДКР, науки і техніки, діяльність наднаціональних інститутів, науково-технологічні революції, економічні кризи, рецесії та промислові перевороти, формування стратегічних альянсів ТНК та держав.

Враховуючи триєдність міжнародного трансферу технологій, техноглобалізму та технологічних укладів, особливості та тенденції розвитку міжнародного ринку технологій, а також глобалізаційні чинники, що їх зумовлюють, можна удосконалити розуміння міжнародного трансферу технологій та розглядати його як процес переміщення технологій та інновацій, що передбачає перетин національних кордонів країн та подальшу активну імплементацію технологій та інновацій, можливість до їх імітації та удосконалення, що здійснюється у розрізі комерціалізації, імпорту/експорту технологій та інновацій чи високотехнологічної продукції в епоху посилення техноглобалізму, наявності доступу до світових інноваційно-технологічних надбань та можливості переходу до сучасних високих технологій виробництва через зміну ТУ, реалізується на міжнародному ринку технологій, який знаходиться у постійному розвитку, зумовленому дією низки глобалізаційних чинників.

Висновки з проведеного дослідження. Посилення інтернаціоналізації, лібералізації, універсалізації, модернізації, детериторізації та інформатизації – детермінанти глобалізаційних процесів ХХІ століття, що зумовлюють нові виклики зовнішнього середовища конкурентоспроможності національних економік.

У ХХІ століття вже недостатньо ендогенних факторів забезпечення конкурентного розвитку країн, але економічна та технологічна глобалізація зумовлюють можливість використання екзогенних факторів. Визначальним екзогенним фактором є міжнародний трансфер технологій, оскільки дозволяє за максимально короткий термін зумовити підвищення національної конкурентоспроможності. За рахунок трансферу можливо здійснити швидку технологічну модернізацію виробництва, імпортувавши цілісні передові технології, змінити технологічний уклад, здійснити запуск нових виробничих потужностей «під ключ», перейти від імпорту до експорту високотехнологічної продукції.

Міжнародний трансфер технологій, техноглобалізм та технологічний уклад складають триєдність, оскільки знаходяться у тісному взаємозв'язку та є взаємозумовленими. Техноглобалізм як глобалізація технологічної сфери та інтернаціоналізація виробництва, трансферу та дифузії технологій. Міжнародний трансфер як переміщення та імплементація технологій у загальносвітовому масштабі. Технологічний уклад як конгломерат сполучених виробництв, об'єднаних у стійку цілісність, що самовідтворюється за допомогою технологічних ланцюгів. Технологічні зміни зумовлюють формування нових

технологій, зміну ТУ, міжнародний трансфер технологій та посилення техноглобалізму.

Триєдність дозволяє удосконалити визначення міжнародного трансферу технологій та встановити його взаємозв'язок з міжнародним ринком технологій. Міжнародний трансфер технологій – процес переміщення технологій та інновацій, що передбачає перетин національних кордонів країн та подальшу активну імплементацію технологій та інновацій, можливість до їх імітації та удосконалення, що здійснюється у розрізі комерціалізації, імпорту/експорту технологій та інновацій чи високотехнологічної продукції в епоху посилення техноглобалізму, наявності доступу до світових інноваційно-технологічних надбань та можливості переходу до сучасних високих технологій виробництва через зміну ТУ, реалізується на міжнародному ринку технологій, який знаходиться у постійному розвитку, зумовленому дією низки глобалізаційних чинників.

Глобалізаційні чинники розвитку міжнародного ринку технологій за функціональними ознаками поділяються на: інтерактивні – створення єдиної галузі ІКТ, формування глобальних інформаційно-комунікативних та управлінських мереж; чинники інтеграції – інтеграція економічного простору, утворення нових високотехнологічних галузей та глобальних виробничих мереж, інтернаціоналізація та транснаціоналізація ТНК; розподільчі – економічна глобалізація та міжнародна спеціалізація країн; еволюційні – інтернаціоналізація НДДКР, діяльність наднаціональних інститутів, науково-технологічні революції, економічні кризи, рецесії та промислові перевороти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Scholte J.A. Globalization. A critical introduction / J.A. Scholte. – London: Palgrave, 2000. – 361 p.
2. Величко А.В. Розвиток міжнародного трансферу технологій в умовах глобалізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / А.В. Величко. – Дніпропетровськ, 2013. – 19 с.
3. Mathews R.C. Abstractness of Implicit Knowledge: A Cognitive Evolutionary Perspective / R.C. Mathews, L.G. Roussel // D.C. Berry (Eds.), How implicit is implicit learning? – Oxford: Oxford University Press. – 1997. – P. 13–47.
4. Омеляненко В.А. Теоретико-методологічні аспекти державного регулювання міжнародного трансферу технологій / В.А. Омеляненко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Т.3. – №1. – С. 237–242.
5. Глазьев С.Ю. Теория долгосрочного технико-экономического развития / С.Ю. Глазьев. – М.: ВладДар, 1993. – 430 с.
6. Вергун В.А. Сучасні інноваційні стратегії ТНК і синергетичний ефект «технологізації» [Електронний ресурс] / В.А. Вергун, О.І. Ступницький // Міжнародні відносини. – 2014. – №3. – Режим доступу : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2310/2030.
7. Ресурси та моделі глобального економічного розвитку : монографія / Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, А.М. Колот, Я.М. Столярчук та ін. ; за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2011. – 703 с.
8. Глобальна економіка ХХІ століття: людський вимір / за заг. ред. Д.Г. Лук'яненка та А.М. Поручника. – К.: КНЕУ, 2008. – 420 с.
9. Дацій О.І. Інноваційна модель розвитку економіки України в умовах глобалізації : монографія / О.І. Дацій, М.В. Гаман, Н.В. Дацій. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 370 с.
10. Столярчук Я.М. Новітні тенденції міжнародної монополізації капіталу / Я.М. Столярчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/126/3/122-151.pdf>.
11. Мешко Н.П. Інноваційний розвиток країн світової економіки в умовах глобалізації: монографія / Н.П. Мешко. – Донецьк : Юго-Восток, 2008. – 345 с.
12. Олійнич О.І. Переваги і загрози техноглобалізму / О.І. Олійнич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/459>.